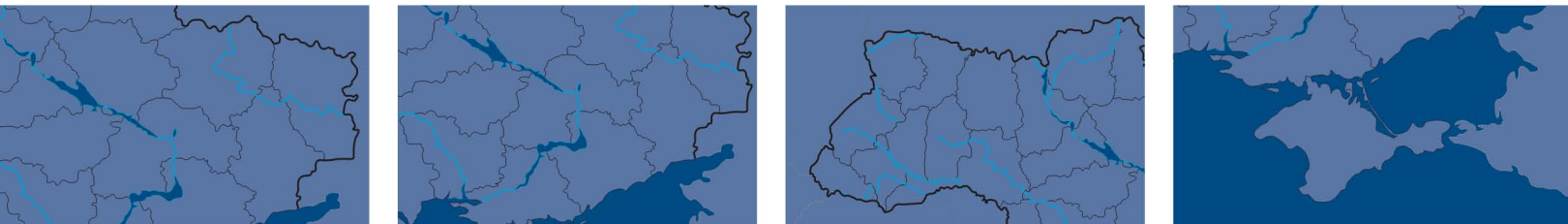

Фонд ім. Фрідріха Еберта
Представництво в Україні

Україна після 20 років незалежності: моделі розвитку, наративи національної ідентичності та криза легітимності влади

ЗМІСТ

Вступ.....	2
Моделі України	2
Наративи національної ідентичності	4
Криза легітимності.....	7
Рекомендації:.....	8

ВСТУП

Двадцять років тому Україна отримала незалежність та почала свій шлях у напрямку до вільної ринкової економіки та демократичного управління. Де ж вона зараз після зміни чотирьох президентів та Помаранчевої революції? Є безліч літератури про процес розвитку та різні аспекти, що призвели до теперішньої політичної, економічної та соціально-культурної ситуації в Україні. Мета цього звіту – сформувані комплексне бачення України після двадцяти років її незалежності, представляючи найбільш важливі концептуальні моделі України з точки зору українських та іноземних експертів, основні нарративи національної ідентичності та джерела кризи легітимності в Україні. Окрім оцінки потенціалу конфлікту в Україні, цей звіт також висвітлює деякі ідеї запобігання та вирішення конфлікту.

Метод: Головним методом цього дослідження є напівструктуроване інтерв'ю, що складається з 6 питань щодо: оцінки теперішньої ситуації в Україні, її національної ідентичності, мовної політики та історії, підручників з історії та можливого майбутнього розвитку України. Кожне інтерв'ю тривало від 1.5 до 3 годин. На додаток, автор використала метод включеного спостереження під час декількох академічних круглих столів та політичних дискусій, провела моніторинг головних телевізійних програм, що представляють поточні політичні дискусії (Шустер Live, Свобода слова) та проаналізувала інформацію, доступну в бібліотеках та на веб-сайтах наукових інститутів та незалежних центрів дослідження.

Опитування: Метою цього дослідження було опитати людей, які представляють «півторинну дипломатію»¹: вчених, політичних лідерів та журналістів, задіяних у політичній сфері, які впливають на політичний перебіг. Автор використала цільовий відбір експертів з елементами сніжного кому. Для сніжного кому було використано 7 незалежних входів. На додаток, були опитані три загальноновизнані експерти з метою оцінки списку респондентів для того, щоб прослідкувати, чи опитування включає головних експертів та однаково представляє усі політичні та наукові групи. Кінцеве опитування складається з 58 респондентів, 53 з них у Києві та 5 у Сімферополі, Крим. Серед них 7 директорів іноземних фондів, 16 директорів або провідних науковців інститутів Академії наук України (включаючи Інститут філософії, Інститут історії, Інститут соціології, Інститут політичних

та етнографічних досліджень, Інститут світової економіки і т.д.), 10 директорів чи провідних експертів незалежних НДІ та центрів дослідження, 7 членів факультетів українських університетів, 9 політичних лідерів (члени уряду, депутати Верховної Ради України (парламенту) та Голови Інституту національної пам'яті та Національного інституту стратегічних досліджень під егідою Президента України) та 4 журналісти. Серед респондентів, 48 осіб є українцями та 10 є іноземними експертами Європи та США. Гендерний відбір зумовлений специфікою академічної та політичної сфер в Україні: серед респондентів 47 становлять чоловіки, 11 – жінки.

Моделі України

- Визначено сім моделей теперішньої ситуації в Україні:
- Держава без національної ідеї та загальної самовідомості;
- Країна у незавершеному перехідному періоді;
- Занепад суспільства;
- Розділене суспільство;
- Україна як колонія або «дикий капіталізм»;
- Постколоніальне та пост-геноцидне суспільство;
- та
- Прикордонна держава.

Українські та іноземні респонденти однаково визначають основні концептуальні моделі України, проте їхні інтерпретації суттєво відрізняються.

Україна як держава без національної ідентичності

100% українських респондентів: Ця модель підкреслює відсутність загальної **національної ідентичності**, національної ідеології та об'єднаної державної концепції. Колишнє комуністичне керівництво, що принесло незалежність Україні, продовжувало використовувати марксистсько-ленінські теорії суспільства, обходячи стороною публічні дискусії навколо держави як нації. Замість цього, уряд та суспільство, стурбовані економічним благополуччям як найвищим пріоритетом, діяли так, немов Україна є гаманцем для їхнього власного прибутку. Створенню національної ідентичності також заважали конфлікти навколо ролі радянського минулого України у розвитку теперішньої нації. Це призвело до того, що еліта не турбується про Україну та її процвітання, не вирішує етнічні та регіональні конфлікти та не має чіткої концепції міжнародних відносин.

100% іноземних респондентів: Ця модель нарративу описує Україну як країну з менталітетом радянської доби та радянським типом уряду. Демократичні установи є тільки фасадом, що не має ніякого відношення до реальності, у яких корупція охопила усі сфери життя. Ця двоїстість підтримується урядом та

1. Англ. "Track 1.5 diplomacy" – поєднання дипломатії першого рівня (офіційної дипломатії) та другого рівня (неформальної дипломатії, що передбачає залучення колишніх офіційних осіб, громадських діячів, науковців тощо).

олігархами. У країні напівфункціональна демократія без верховенства права, відповідальності уряду і парламенту та відсутністю культури демократії. Громадянське суспільство знаходиться на стадії ембріону із слабкою громадянською відповідальністю, є слабким інститутом суспільства та підпорядковується патерналістським позиціям по відношенню до уряду та Європейського Союзу.

Країна у тривалому перехідному періоді

79% українських респондентів: Ця модель наративу описує Україну як країну у незавершеному перехідному процесі без чіткого бачення, куди вона має прямувати. Цей хвилеподібний процес тягне Україну від кризи до кризи, що перериваються декількома надихаючими періодами, такими як Помаранчева Революція. Комуністичне минуле глибоко впливає на теперішню реальність; у людей і досі радянська ментальність, вони розглядають уряд як патерналістського постачальника та чекають на сильну особистість, яка магічним чином все змінить. Сам уряд досі відтворює радянські стилі правління, подавляючи демократичний парламент, розвиваючи партійну систему та не задовольняючи потреби суспільства. Рівень громадянського суспільства низький; демократія слабка та неконсолідована. Таким чином, ця модель відзначає, що комунізм дуже складно подолати, і що нинішній уряд докладає дуже мало зусиль (якщо взагалі їх докладає), щоб змінити ситуацію.

100% іноземних респондентів: Цей наратив описує Україну як країну без національної ідентичності, відкрити впливові Росії та екстремістських організацій.

Занепад суспільства

77% українських респондентів: Ця модель наративу описує Україну через список основних проблем, що представляють занепад суспільства: занепад економіки, корупцію, елементи держави, що не відбулась, деградацію освіти і культури, брак людського потенціалу та занепад сільського господарства.

Розділене суспільство

47% українських респондентів: Ця модель наративу описує Україну як розділене суспільство з відмінностями, що коріняться глибоко в історії, культурі, менталітеті та прагненнях майбутнього. Політичні підприємці активно використовують ці етнічно-культурні розколи, щоб відвернути увагу від економічних проблем та класових розділів. Вплив Росії загострює конфлікт. Наведемо 5 основних пояснень розколу: прорадянська модель розколу між українськими націоналістами та рештою населення, проросійська та проукраїнські моделі етнічного розділу, модель розділу між прозахідною та прорадянською орієнтаціями, та, насамкінець, наратив множинної ідентичності всередині України.

50% іноземних респондентів: Цей наратив описує Україну як країну, розділену культурно та ментально на проросійську та прозахідну групи. Помаранчева Революція не досягла успіху в об'єднанні країни, і новий уряд є проросійським.

Україна як колонія

42% українських респондентів: Цей наратив описує Україну як колонію з олігархами, які акумулюють свій капітал через експлуатацію внутрішніх ресурсів. Ця концентрація капіталу підтримується структурними змінами у політичній, законодавчій та фінансовій системах. Олігархи не дбають про Україну, не інвестують у її майбутнє чи розвиток, а зацікавлені тільки у тимчасовому придбанні капіталу. Провалля між багатими та бідними зростає, до людей влада відноситься як до рабів, більш того, системи соціальної підтримки та безпеки не функціонують. Україна будує модель дикого капіталізму, з всемогутніми олігархами, відсутнім середнім класом та безправними робітниками, як у книгах Маркса.

80% іноземних респондентів: Цей запропонований наратив описує Україну як колонію олігархів, що побудували брутальну капіталістичну систему, описану у марксистських підручниках, використовуючи владу для концентрації грошей у своїх руках. Влада ставиться до людей як до рабів. Люди стають все біднішими.

Прикордонна держава

15% українських респондентів: Ця модель стверджує, що великий досвід існування України як прикордонної держави впливає на здатність України вирішувати внутрішні проблеми та рухатися вперед.

10% іноземних респондентів: Вони зазначають, що Україна «спробувала зіграти роль буферу між Росією та Заходом та програла у цій грі».

Пост-геноцидна та постколоніальна країна

8% українських респондентів: Ця модель описує Україну як пост-геноцидну та постколоніальну країну із збоченим менталітетом, відсутністю людських цінностей та постійним домінуванням радянських цінностей. Як усі постколоніальні суспільства, Україна розділена за різними ознаками мовою та історією, які начебто є джерелами конфлікту у суспільстві.

Досягнення

Українські експерти відзначили такі досягнення України: Україна зберегла свою незалежність (29%), має мирний перехідний період, у ній відсутні агресивні конфронтації та конфлікти, підтримує толерантність (21%), має вільну політичну культуру та не має рис авторитарного режиму (12%), забезпечує поси-

лення перспектив та можливості подорожувати за кордон (6%).

Іноземні експерти відзначили: Україна є вільним та плюралістичним суспільством (20%), присутнє більше різноманіття в економіці, зміни в економічній та соціальній сферах (20%), стала незалежною державою із певним потенціалом (20%), та переживає мирний розвиток (10%).

ВИКЛАДЕНІ НАРАТИВИ – МОДЕЛІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Аналіз виявив 6 чітких та узгоджених викладених моделей:

- Подвійна ідентичність;
- прорадянське буття;
- боротьба за українську ідентичність;
- визнання української ідентичності;
- багатокультурна громадянська модель; та
- кримські татари.

Кожна модель була проаналізована шляхом визначення суті моделі, представленої у 90-100% респондентів у межах кожного із шести типів. Кожна модель характеризується трьома основними рисами:

- 1) вона дуже послідовна та чітка, із сильною внутрішньою логікою та виправданням її легітимності;
- 2) вона пов'язана із специфічною концепцією влади та моральності; та
- 3) вона відрізняється від інших моделей та у багатьох рисах є протилежністю іншим моделям.

Усі ці риси ведуть до сприйняття суспільства як гри, у якій одна модель повинна переграти іншу. Наявність таких моделей провокує агресивність, полювання на ворогів, антагонізм та ворожість серед різних груп громадян. Водночас усі ці риси моделей забезпечують те, що вони не можуть бути ні повною перемогою однієї моделі над іншою, ні компромісом між ними.

Подвійна ідентичність

(28% респондентів) Модель подвійної ідентичності описує Україну як країну із подвійною ідентичністю двох рівних етнічних груп. Люди, що підтримують цю модель, пишаються своєю російською культурою та спадщиною та наполягають на тому, що вона відрізняється від російської культури у Росії. Вони бачать країну як таку, що розділена регіональними відмінностями та вірять, що саме українські націоналісти збільшують тиск у країні. Російська мова під загрозою та має стати другою офіційною державною мовою. Регіони мають різні трактування спільної історії та підходів до минулого, що не є сприятливим для розвитку загальної національної ідентичності. Підручни-

ки з історії повинні бути виправлені з метою усунення з них українських націоналістичних інтерпретацій.

Прорадянська модель

(7% респондентів) Прихильники прорадянської моделі фокусують свої погляди щодо переоцінки історії Радянського Союзу та хочуть збільшити національну гордість та єдність шляхом укорінення радянських досягнень у серцевині національної свідомості країни. Україна змальована як багатокультурне суспільство, де всі конфлікти провокуються націоналістами. Ця модель сприймає українську мову як єдину державну мову, але підкреслює важливість підтримки ліберальної політики по відношенню до російської мови. Історична модель країни повинна включати як позитивні так і негативні оцінки радянського минулого; таким чином, підручники з історії мають бути змінені з виправленням нинішньої однобокої інтерпретації історії.

Боротьба за національну ідентичність

(23% респондентів) Модель «Боротьба за національну ідентичність» описує Україну як гомогенну культуру етнічних українців з деякими анклавами прорадянського російського населення, що є результатом колонізації та імміграції. Україна – це постколоніальне, пост-геноцидне суспільство, що спромоглося вижити, зберегти свою культуру та мову та досягти незалежності. Проте українська культура, мова та історія все ще знаходяться під загрозою з боку свого прорадянського населення та нинішнього уряду, який підтримує Росія. Основний розкол у суспільстві – це розкол між аутентичними українськими демократичними цінностями та прорадянськими ідеалами тоталітаризму. Важливо захищати українську мову та історію від прорадянського російського населення та створювати політику укріплення української мови як єдиної державної мови.

Визнання української ідентичності

(23% респондентів) Ця модель «Визнання української ідентичності» описує Україну як гомогенну культуру етнічних українців з невеликими етнічними меншинами: росіянами, кримськими татарами та угорцями. Суспільство об'єднане глибокими демократичними традиціями української культури, яка відрізняється від російського тоталітарного режиму радянської доби. Більшість людей розмовляє українською та приймає українську як єдину державну мову. Російськомовне населення має всі необхідні можливості для того щоб зберегти їхню мову; конфлікти провокуються тільки маніпуляцією з боку Росії. Незважаючи на регіональні відмінності в інтерпретації історії, Україна має одне спільне історичне минуле, окреме від Росії. Україна повинна захищати свою незалежність від російського впливу у політиці та освіті.

Багатокультурна громадянська концепція

(16 процентів респондентів) Модель «Багатокультурна громадянська концепція» описує Україну як багатокультурне суспільство з рівними етнічними групами, які повинні побудувати громадянську, але не етнічну, національну ідентичність. Це суспільство є результатом зусиль українських громадян, об'єднаних ідеєю незалежності. Цю громадянську концепцію послабляють українські та російські націо-

налісти, а також прорадянське населення. Українська мова як державна мова об'єднує Україну, але вона не повинна бути нав'язана. Використання російської мови в інших сферах повинно бути вільним вибором. Історична модель як головна основа спільної ідентичності України повинна будуватися на ідеях громадянства та повинна відображати множинні голоси української історії.

Таблиця 1: Структура викладених моделей

Категорії	Подвійна ідентичність	Прорадянська	Боротьба за українську ідентичність	Визнання української ідентичності	Багатокультурна громадянська	Кримські татари (КТ)
Гордість	Російська культура в Україні: духовність та глибокі цінності	Історія України, включаючи досягнення Української РСР	Україна відродилася як фенікс та задовольняє ліберальний націоналізм	Вільна країна з глибокими демократичними традиціями	Досягнення українського народу, краса землі	Шанс стати демократичною країною
Динаміка ідентичності	Ющенко: нав'язування української ідентичності. Янукович: Відсутність ідеології	Ющенко: неправова політика пам'яті. Янукович: відсутність національної концепції	Ющенко: правильна політика, але недостатньо зробив. Янукович: Прорадянський і проросійський.	Ющенко: правильна політика, але об'єднав націю Янукович: вплив Росії	Ющенко: Працював проти союзу людей Янукович: Використовує радянські міфи	Ющенко: Правильна політика, але відсутнє представництво КТ
Ідентичність	Подвійна ідентичність з двома рівними етнічними групами. Загроза російській самосвідомості.	Багатошарова ідентичність, що потребує асиміляції з позитивними досягненнями минулого.	Український націоналізм як основа. Загроза з боку радянського проросійського менталітету.	Етнічна держава українців з деякими меншинами. Відрізняється від Росії.	Багатокультурне розділене суспільство, яке повинно побудувати громадянську ідентичність. Вона знаходиться під загрозою з боку націоналістських та прорадянських груп.	Відновлення культурної автономії КТ спирається на українську незалежність від Росії та розвиток демократії.
Загальне	Християнська культура та незалежність	Загальна доля та незалежність	Українська культура та територія	Власний шлях розвитку України	Загальна територія та незалежність	Мотивація жити краще
Розділ	Між східними та західними регіонами. Український націоналізм як основа конфлікту.	Між двома етнічними групами, оснований на історії 20 століття.	Між аутентичною демократичною Україною та прорадянськими переселенцями	Немає розколу, тиск спровокований Росією	Оснований на соціальній ідеології, мові та території.	Між продемократичними та прорадянськими силами, посилення Росією
Мова	Фактор, що розділює, - дискримінація російської мови. Потреба у законі про дві державні мови.	Українська як державна мова з підтримкою російської мови та ліберальною політикою щодо неї.	Українська як державна мова під загрозою росіян та має бути захищена.	Українська як загальноприйнята державна мова. Проблеми, спричинені політиками.	Українська як державна мова з ліберальною політикою її укріплення та свободою для російської мови.	Українська як державна мова під загрозою з боку росіян, захист та підтримка кримськотатарської мови.
Історія	Два регіони з двома історіями, дуже наближені до минулого.	Повинна бути побудована на основі зваженої оцінки 20 століття.	Українська модель історії під загрозою радянських міфів.	Потреба у загальній історії, відмінній від Росії.	Множинність поділеної історії з громадянським компонентом.	Боротьба між сходом та заходом; історія КТ виключена.
Підручники з історії	Хороша зміна, основана на потребі перегляду і виправлень.	Хороша зміна, основана на потребі зваженого наближення.	Повернення до радянських цінностей, яке створить опір.	Результат впливу Росії, спровокує конфлікти.	Голий патріотизм замість громадянської перспективи.	Потреба у однаковому представленні усіх етнічних груп.

Модель кримських татар

(5 респондентів) Модель кримських татар відзначає, що відновлення кримськотатарської нації, мови та культури є метою кримських татар. Ця мета міцно пов'язана з українською незалежністю, розвитком демократії та членством у Європейському Союзі. Росія та прорадянські, проросійські сили в Україні розділяють країну, відновлюють радянський менталітет та становлять загрозу як для українських так і для татарських мов та культур. Українська мова повинна бути єдиною державною мовою, проте кримськотатарська мова повинна підтримуватися та захищатися. Історія України повинна включати кримськотатарську модель та позитивне ставлення до цієї етнічної групи.

Усі ці моделі спираються на протилежні інтерпретації різних рис суспільства та критику деякої поточної політики уряду. Таким чином, Україну сприймають як багатокультурне суспільство у моделі «подвійна ідентичність», «прорадянській моделі», «багатокультурній громадянській моделі» та моделі «кримських татар». Проте обидві українські моделі описують країну як гомогенне суспільство етнічних українців. Визначення «ворога» відсутнє тільки у «багатокультурній громадянській моделі», тоді як модель «подвійної ідентичності» та «прорадянська модель» позиціонують українських націоналістів як ворога. Моделі «визнання української самосвідомості» та «кримські татари» позиціонують Росію як ворога. Модель «боротьба за українську самосвідомість» вбачає ворога у російськомовному населенні в Україні, тому що на нього впливає Росія.

Політика Ющенка сприймається як нав'язування української етнічної самосвідомості у моделях «подвійна ідентичність», «прорадянській моделі» та «багатокультурній громадянській моделі». Однак, у них вбачають правильну політику, яка не була здійснена повністю у моделі «боротьба за українську самосвідомість», та правильну політику, яка тим не

менш не була добре роз'яснена та не включала різні етапи у моделях «визнання української ідентичності» та «кримські татари». Януковича описують як такого, що не має певної концепції національної ідентичності або національної ідеї у моделі «подвійна ідентичність» та «прорадянській моделі», у той час як усі інші моделі описують його як прорадянського та проросійського.

Концепція громадянського суспільства (протилежна до етнічного суспільства) розвивається тільки у «багатокультурній громадянській моделі». Вона майже відсутня у моделях «подвійна ідентичність», «визнання української ідентичності» та «кримськотатарській моделі». Концепція громадянського суспільства вважається загрозою у «прорадянській моделі» та моделі «боротьба за українську ідентичність». Інтерпретація історії та статус російської мови повністю відрізняються серед моделей.

Основні відмінності спостерігаються між моделлю «подвійна ідентичність» та двома українськими моделями. У моделі «подвійна ідентичність» Голодомор вважається результатом класової боротьби, що відбувалася у багатьох частинах СРСР, а у двох українських моделях унікальним геноцидом, скоєним росіянами проти українців. Зменшення кількості людей з російською самосвідомістю інтерпретується у моделі «подвійна ідентичність» як результат тиску та нижчого статусу російській ідентичності, а у двох українських моделях як вільний вибір людей, які мають подвійну ідентичність. Той факт, що російська мова використовується людьми частіше, ніж українська мова інтерпретується як потреба представити права другої мови у моделі «подвійна ідентичність»; та як потреба захищати українську мову у двох українських моделях. Можливість введення російської мови як другої державної мови сприймається як шлях для скорочення конфліктів у моделі «подвійна ідентичність», але у двох українських моделях розглядається як шлях до розділу країни.

Діаграма 1. Схема викладених моделей

Діаграма 2. Криза легітимності

Схематизація викладених моделей включає вимір, що відображає концепцію національної ідентичності, представлену громадянською концепцією (ліберальна ідеологія); та етнічною концепцією (національна ідеологія). Цьому другому виміру можна дати назву «гомогенно-гетерогенного суспільства».

Ця схема розташовує модель «подвійна ідентичність», модель «кримських татар» та модель «боротьба за українську ідентичність» у гетерогенному секторі *соціальної/етнічної концепції*. «Прорадянська модель» та модель «визнання української ідентичності» розташовані у гомогенному секторі *соціальної/етнічної концепції*; а «багатокультурна громадянська модель» розташована у гетерогенному секторі *соціальної/громадянської концепції*. Ця схематизація має декілька переваг: вона надає можливість розташувати усі моделі на схемі та визначити, яких моделей бракує у суспільстві. Ця схема показує, що п'ять із шести моделей спираються на національну ідеологію та включають у себе етнічні концепції у розвитку національної ідеї. Тільки одна модель, «багатокультурна громадянська», що представлена 16% респондентів, заснована на ліберальній ідеології та громадянському значенні національної ідентичності. Тим

не менше, ця модель визнає етнічну різноманітність українського суспільства. Таким чином, інтелектуальний ландшафт України позбавлений громадянських ліберальних ідеологій, що визначають суспільство як об'єднання рівних громадян незалежно від їх етнічного походження, мови чи релігії.

КРИЗА ЛЕГІТИМНОСТІ

Криза легітимності в Україні – це суперечність між неприховано жорстокою системою капіталізму, над якою домінують декілька олігархів, та залишками радянського менталітету. Уряд використовує дві стратегії для підтримання кризи. По-перше, урядом використовується інструмент збільшення ідентичності етнічних або регіональних груп з метою відволікання уваги від економічних та класових питань. По-друге, асиміляція радянського значення влади з новою національною ідентичністю та представлення її як ключових норм, віри та цінностей українців змагається з альтернативними концепціями української ідентичності.

У той час як радянська ідентичність у її чіткої вираженій формі більше не могла сприйматися українським суспільством, використання етнічних

відмінностей у суспільстві та асиміляція радянського значення влади з новою національною ідентичністю допомагають уряду підтримувати існуючу кризу легітимності. Ці дві стратегії та основні механізми цього процесу зображені у діаграмі 2 нижче.

Перша стратегія акцентує на схильності людей подолання кризи шляхом посиленої ідентичності себе з етнічними або регіональними групами. Незважаючи на різні інтерпретації етнічного та регіонального розколу, респонденти в інтерв'ю погодились, що уряд використовує розкол як знаряддя для відволікання уваги від економічних та класових питань і, таким чином, від кризи легітимності у суспільстві. Другою стратегією є асиміляція радянського значення влади з новою національною ідентичністю. Український президент та його уряд підтримують та пропагандують радянські норми влади серед населення та представляють їх як ключові норми, віру та цінності українців.

Основними рисами радянського значення влади, які асимілювалися з українською національною ідентичністю, є політичний, соціальний та економічний патерналізм; сприйняття влади як джерела прибутку та насилля; та подвійна реальність влади із розбіжністю між офіційними моделями влади та реальним життям. Таким чином, українці описані як толерантні, терплячі люди, найбільшою цінністю яких є особисте та сімейне благополуччя, які історично проживають своє власне життя і, водночас, підкоряються владі уряду без довіри до нього. Процес асиміляції радянської концепції з національною ідентичністю полегшується процесом формування національної ідентичності, що допомогло зберегти радянське сприйняття влади через відсутність нової ідеології, брак критичної оцінки радянського минулого, відсутність перспектив результату, культуру демократії на стадії ембріону та вклади усіх президентів у збереження радянського значення влади. Люди виправдовують систему, вважаючи її легітимною та чесною, із багатьох причин: через історичну звичку та надумані моральні обов'язки, особисту зацікавленість та/або страх санкцій, ідентифікацію з правителем, зони байдужості, відсутність волі та самовпевненості, бажання підтримувати сильного лідера, основане на нетерпимості до неясності, ідеології, що посилюють ієрархію, та загальну толерантність до несправедливості.

Покірність суб'єктів непостійна, вона є результатом вольового акту; таким чином, увесь уряд функціонує за мовчазною згодою. Ступінь контролю уряду залежить від (1) відносного бажання людей контролювати його, (2) відносної ваги незалежних організацій та установ, та (3) відносної здатності людей відмовити у їхній згоді та допомозі (Sharp 1973). Таким чином, свобода не дається правителем, а скоріше устанавлюється волею суб'єктів та соціальних структур суспільства. В Україні суспільство не

є об'єднаним, організованим, не має ідентичністю «ми», громадянської відповідальності, чи навіть інтересу до таких питань взагалі. Рівні громадянського суспільства є дуже низькими та відображають майже повну відсутність організацій громадянського суспільства, обмежені можливості для громадянської відповідальності та залучення громадян, і незначні потреби суспільства. Навіть Помаранчева революція не змогла побудувати громадянське суспільство з громадянською відповідальністю та інститутом суспільства, що призвело б до зміни «поганого царя на іншого царя». Подальші зусилля збільшити опції громадянського суспільства загнані в кут вертикальними системами соціальних зв'язків, включаючи радянський стиль уряду та партійної системи. Таким чином, асиміляція радянського значення влади з національною ідентичністю в Україні несприятлива для розвитку єдиної сили, яка може її зруйнувати, – зрілого громадянського суспільства.

Таким чином, Україна й досі країна, що знаходиться у перехідному періоді, глибоко коріниться у своєму радянському минулому та не має національної ідеї, загальної національної ідентичності та прагнення до розвитку. Незважаючи на нібито мирний характер минулого розвитку, українське суспільство характеризується структурним насиллям (Galtung, 1969), відносною депривацією (Gurr, 1970, 2007), слабкістю держави (Collier, 2007; Rotberg, 2003, 2003a) та суспільним (етнічним) конфліктом (Azar, 1990; Gurr, 1970, 2007; Korostelina, 2007).

РЕКОМЕНДАЦІЇ:

Аналіз викладених моделей експертів приводить до наступних декількох рекомендацій по запобіганню та вирішенню конфлікту:

- 1) Усі експерти вважають відсутність національної ідеї та загальної національної ідентичності головним джерелом нинішніх проблем. Криза спроби об'єднати національні концептуалізації, які є цілком відмінні, призводить до відсутності чіткого бачення переходу та кінцевих соціальних результатів, уповільнюючи процеси трансформації та посилюючи економічний занепад. Брак національно свідомої еліти, корупція та зростаючі етнічно-культурні та класові розколи поглиблюють кризу. Більшість експертів підкреслюють «чорно-білу ментальність», відсутність діалогу між суспільством та урядом, пошук ворога та розвиток марних спроб України наблизитися до національної ідентичності серед усіх груп. Таким чином, національний діалог про загальну національну ідею, національну ідентичність та бачення прогресу можуть зменшити ефекти структурного насилля, відносної депривації, слабкості держави та суспільного (етнічного) конфлікту.

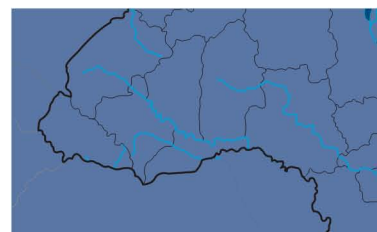
2) Окреслена національна ідентичність як результат загальної національної ідеї, що перебуває на стадії зародження, збільшить об'єднаність у суспільстві та стане мотивацією для людей робити вклад у національне благополуччя. Це, в свою чергу, зробить внесок у розвиток громадянського суспільства та можливість демократичнішого керівництва.

3) Знаходження спільної національної ідеології є механізмом для розвитку демократичного суспільства. Збільшена громадянська участь та інститут громадянства повинні призвести до підйому урядової відповідальності та занепаду корупції на всіх рівнях, результатом чого стане зменшення ефектів структурного насилля, відносного погіршення соціального становища, слабкості держави та суспільного (етнічного) конфлікту. Національний діалог також допоможе забезпечити, що загальна національна ідентичність асимілює демократичні цінності, збільшуючи культуру демократії у суспільстві. Демократичний розвиток є одним з основних факторів, який перешкоджає ефектам структурного насилля, відносного позбавлення прав, слабкості держави та суспільного (етнічного) конфлікту.

4) Тільки за допомогою системного діалогу може бути сформований спільний базис - загальна основа, та об'єднана національна ідентичність може отримати свій розвиток; такий діалог повинен базуватися на об'єднуючих ідеях, включаючи ідеї громадянського суспільства та громадянської концепції національної ідентичності, прав людини та рівності кожного громадянина незалежно від його чи її релігії, етнічного походження та мови. Однією з найбільших загроз громадянській національній моделі є зазначена «прорадянська модель». Ця модель маскує ідею загальної ідентичності громадян, які формують українське суспільство. Основною відмінністю є горизонтальні відносини (активна залученість громадян, громадські та відповідальність) у колишніх демократично орієнтованих системах на противагу вертикальним відносинам (патерналізм, підкорення державі та сліпий патріотизм) в останніх системах радянського стилю. Таким чином, національна ідея повинна включати громадянську освіту та збільшення демократичної культури серед громадян України.

5) Відхід від радянських конструкцій влади можливий шляхом зміни існуючих норм та переконань у суспільстві. Ця зміна норм опирається на нове визначення існуючих тем та введення нових (Richards and Swanger 2009). Вони можуть включати генеративні теми, складові елементи яких можна було б перекомпонувати для створення нових тем, таким чином, створюючи культуру демократії. Вони також можуть включати теми вторгнення, які повністю змінюють радянське

значення влади; теми залежності, які поєднують існуюче значення влади із вивченням одного або кількох елементів культури демократії; та зникаючі теми, які забезпечують культурні зміни шляхом щоденних розмов. Таким чином, необхідно зробити виклик п'ятьом основним рисам радянської концепції влади (політичний, соціальний та економічний патерналізм, сприйняття влади як джерела прибутку та насилля та подвійна реальність влади з розбіжністю між офіційною моделлю влади та реальним життям) шляхом поступового нового визначення і зв'язків з темами демократії та демократичної участі в уряді. Цю зміну можна здійснити шляхом спільної та узгодженої взаємодії тем (Arendt 1970).

Автор:

Карина Коростеліна - Професор, Директор Програми з історії, пам'яті та конфліктів Школи аналізу та вирішення конфліктів Університету Джорджа Мейсона, США.

Фонд ім. Фрідріха Еберта
Представництво в Україні

вул. Пушкінська, 34,
01004, Київ, Україна
тел.: 044-234-00-38
факс: 044-451-40-31
mail@fes.kiev.ua
www.fes.kiev.ua

**Всі тексти доступні за
веб-адресою:**
www.fes.kiev.ua

Погляди, висловлені в даній публікації, не обов'язково відображають погляди Фонду ім. Фрідріха Еберта або організації, де працює автор.